

נשמות עולם התוהו

רעותא דליבא

הבאנו שלוש אפשרויות להסביר איך העתיד מאיר בהווה. בהסבר הראשון העתיד הוא 'הפוטנציאל' של ההווה, אנו יכולים לצפות אותו מתוך מה שקיים. החיסרון בהסבר הזה שהעתיד בעצם עוד לא קיים, וכן הוא 'עתיד' במובן יותר גשמי. אבל בהסבר השני והשלישי אנחנו מדברים על 'עתיד' מבחינה רוחנית, בהסברים האלו העתיד כבר קיים.

הבאנו דוגמה של אדם שיש לו הרבה יצירות שהוא צריך ליצור – הוא יצור אותם; מדובר על אופי פנימי שכבר קיים ורק צריך לצאת אל הפועל. עתיד כזה כבר קיים. בדוגמא של הוויכוח בין קרווייצוול לענגון, לגבי מי יכול לנתח את היצירה; שניהם הסכימו שהיא נובעת ושייכת להקשר עמוק ופנימי, הוויכוח היה אם ההקשר הוא הפרטי של היוצר או שזה משהו אוניברסלי יותר¹.

רואים את זה בצורה טובה, בהקדמה של הרצי"ה לאיגרות, הוא מסביר את החשיבות שיש לאגרות יותר מספרים אחרים של הרב. הסיבה היא שהדיבור והרעיון מחוברים להקשר החי הפנימי של היוצר, לכן צריך לצייר את בעל השמועה². זו המעלה של האיגרת – שחוקן מהביטויים השונים, אתה גם רואה את הדמות שאומרת את הדברים, ואז הדברים הרבה יותר מובנים, בהירים וברורים, ההקשר יותר נכון, יש יותר עומק, פרספקטיבה, מרחב. זה דומה יותר לשיטה של ש"י ענגון.

הרצי"ה מצטט את הגמ' מירושלמי³, שאומרת לא לצייר רק את בעל השמועה, אלא גם איך היא השתלשלה ממתן תורה. דברים אלו באים להראות שיש עומק שמשם הכל נובע. בעולמות פנימיים קל להבין את זה – יש תפיסות פנימיות שנמצאות בהווה. אבל האמת שזה נכון גם לגבי המציאות עצמה, גם במציאות עצמה העתיד קיים ונמצא. אנחנו משיגים אותו בעיקר בעזרת הרצון – הרצון הוא הכלי שיש לו את היכולת לתפוס את העתיד. בדומה לביטוי של חז"ל: "קב"ה אע"ג דלית מחשבה תפיסא ביה, אבל רעותא דליבא איהו תפיס"⁴, יש דברים שמחשבה לא תופסת אותם, רק הרצון – 'רעותא דליבא' – תופס אותם. יש רצון שהוא ריק, רצון שנובע מחיסרון, האדם רוצה להגיע לאיזה שהוא מקום. אבל הרצון יכול להיות גם מלא ועשיר, ואז הרצון להגיע למשהו הוא לא חיסרון, אלא משהו שקיים בתוכי, החיסרון הוא בדרכי ההבעה. הרצון הזה הוא העתיד, הוא שונה מהעתיד הקודם שהוא ריק, רק אפשרות ופוטנציאל.

¹ כלומר: יש את התופעה עצמה, מוזיקה, חכמה, והיוצר הוא רק צינור להוציא אותה אל הפועל. דומה לביטוי 'שכל הפועל'.

² ירושלמי, קידושין, פ"א, ה"ז.

³ שם. "רבי חזקיה בר ירמיה רבי חייה בשם רבי יוחנן, אם יכול את לשלשל שמועה עד משה – שלשלה. ואם לאו, תפוש או ראשון ראשון או אחרון אחרון, גידול אמר, כל האומר שמועה משם אומרה יהא רואה בעצמו כאלו בעל השמועה עומד לפניו."

⁴ זוהר, לא מצאתי מקור מדויק. מופיע בעו"ר ב, עמ' קכח.

ה'עתיד' של עמוד ההווה

יש שתי צורות איך לחיות את העתיד הזה. אפשרות אחת שהוא לא מתגלה בכלל, אלא הוא טמון בתוך המציאות, כלומר, המציאות הולכת ומוציאה אותו אל הפועל. עתיד כזה חי בצורה מאוד חזקה ומשמעותית את ה'זמן', הזמן הוא השפה שבה העתיד הולך ויוצא אל הפועל. בדרך כלל אצל דמויות כאלו גם העולמות הנפשיים והשכליים נמצאים בהווה ובזמן; אין להם צורך לראות תהליכים של עומק, לא בעליונים ולא בתחתונים⁵. כלומר, ההווה נתון בתוך מקום מסוים, ולמקום הזה יש תפיסות עולם, צורות חשיבה, פרדיגמות, מבנים שעומדים ביסודות של הדברים שלו. ומכיוון שהם חיים את ההווה, אלו הדברים שהם רואים – זה מה שמעניין אותם – ממילא לא מעמקי הרע נחשפים לפניהם, ולא עומקי הטוב. לא מדובר כאן על לחיות את ההווה מתוך ניתוק מהעתיד – האנשים האלו יודעים שהמציאות כמו שהיא כרגע, לא ממצאת את כל מה שיש, שיש עוד עומקים הרבה יותר גדולים. הם רואים שיש עתיד, הם מתפלל לעתיד ושייכים לעתיד, אבל הם רוצים שהעתיד יצא לפועל רק דרך התהליכים של ההווה, כיוון שמהתהליכים האלו בסופו של דבר יצמחו עולמות גדולים, עומקים גדולים ותהליכים גדולים.

גם בעלי העתיד של 'בול העץ' יכולים לקבל את זה שיש משהו מעבר למבנים שאנו רואים, הם מסכימים שפתאום יתגלה מדע חדש, שפה חדשה. אבל אין כאן חידושים, את כל מה שמעבר להווה הם יסבירו כמו מוטציות – מין ברירה טבעית – לא מעבר לזה. נכון שבתוך הפוטנציאל של העתיד יש לא רק כמות אלא גם איכות, אבל עדיין אם התפתחות העולם היא אבולוציונית, מה שיש כרגע יהיה גם עוד אלפי שנים, הוא איך שהוא סוחב אחריו את כל העבר.

אבל אם העולם הוא גילוי של עתיד אז יכול להיות שלעתיד יש משמעויות חדשות. כמו אדם שמתבגר, לא חייב להיות שבגיל הבגרות שלו הוא יהיה כמו הילד קטן. לדוגמא, פעם חשבו שבזרע של האדם יש אדם קטן, ואח"כ גילו שזה משהו אחר לגמרי, שנהפך לאדם. הדבר הזה נכון גם בעתיד שצועד דרך הזמן, יכול להיות שמה שיהיה בעוד אלף שנים, יהיה שונה לגמרי ממה שיש כרגע.

אחדות ה'

הנקודה היא שגם מי שחי בעמוד ההווה, חי בתוך ידיעה שיש אפשרות לשינויים גדולים. לדוגמא, מי שאומר שאין הבדל בין ימות המשיח להיום, רק שיעבוד גלויות⁶, גם הוא יכול להבין שבאותה תקופה יהיו דברים אחרים לגמרי; אבל זה יהיה דומה למה שיש כרגע. זו

⁵ המעמקים הם הכוחות שמניעים את המציאות מלמטה, והעליונים הם השאיפות הגבוהות שמניעות את המציאות. [א.ש.] עיין שיחה, אלף מיני זמר ג.

⁶ עין איה, ברכות, פרק חמישי, קכ.

נקודה חשובה, אין הכוונה שלדמויות האלו אין חופש ואין אפשרות לדילוג ולמהפכה; יש, אבל היא חייבת לצמוח מתוך הזמן, היא מופיעה כמהפכה טבעית, נורמלית. העתיד לעולם לא יבוא בדרך אחרת. הם גם לא רוצים שהעתיד יבוא בצורה אחרת, מכיוון שאין שום סיבה שהוא לא יצמח ככה. יכול להיות שזה גישה של אחדות ה' גדולה, ככה צריך שדברים יראו, למה שההווה לא יוביל לעתיד.

הגמרא מביאה ששמעון בן שטח גזר טומאה על כלים שנטהרו ע"י שבירה⁷. הרב מסביר ששמעון בן שטח התנגד לטהר את הכלים בדרך זו, מכיוון שיש דרך איך לטהר כלי – על ידי הזאות. הדרך הטבעית לסלק טומאת כלי, היא הזאת אפר פרה ביום השלישי וביום השביעי, זהו תהליך הדרגתי שבו כלי יוצא מתוך הטומאה שלו באופן טבעי. הדרך של השבירה, בעצם לא מניחה את ההנחה שהמציאות באופן טבעי יכולה להתפתח לעתיד, לכן כדי לבנות משהו חדש יש צורך לשבור. תפיסת האחדות במובן המקסימליסטי, תרצה שכל שלב יוביל לשלב הבא; לכל שלב יתנו את המימוש והמילוי הנכון, וממילא הדברים בסופו של דבר יגיעו לעתיד.

בצורה קצת חריפה: לבעלי עמוד ההווה, פחות חשוב מה בני אדם מבינים בתוך התהליך הזה, מה שחשוב הוא רק שהתהליך הזה יביא את העתיד. לדוגמא, אם נרצה להסביר לילד קטן מה זה בגרות, נצטרך לכתוב סיפור שלמה בשביל שהוא יתחיל להבין מה זה עולם של בגרות; אבל אם נניח לזה באופן טבעי, זה יגיע, הוא כבר יהיה בוגר.

מדובר על אנשים חכמים – החכמה היא היסוד שלהם – אבל כמו שאדם שלומד מדע, לא לומד את המהות הפנימית של הדבר אלא את התופעה. כך גם אצלם, מה שמעניין הוא התופעה – התהליך שקורה – ממילא הוא גם יתבגר ויגיע להבנה. ממילא אדם יגיע גם לעתיד לבוא, ואז הוא יבין את הדברים בהירות והבנות חדשות.

מי שאומר שאין הבדל בין העולם הזה לימות המשיח, לא אומר שאין בימות המשיח הבנות חדשות, יש, אבל הן צומחות באופן טבעי. כמו שאחרי המהפכה הצרפתית, או אחרי מלחמת העולם הראשונה והשנייה, אנשים הבינו דברים ברמה יותר גבוהה – המציאות שינתה את התודעות, התובנות וההסתכלות של בני האדם, אז נוצרו הבנות חדשות, דברים חדשים, עומק חדש.

לפי תפיסה זו יש אחדות במציאות, כל שלב אידיאלי, כל שלב מוביל לשלב שאחריו, מעלה אותו ומרומם אותו, אין שום סיבה לחפש פתרונות מבחוץ; צריך לתפוס את הדברים

⁷ עין איה, שבת, פרק ראשון, עה. [ישנם שתי אפשרויות לטהר כלים שנטמאו ממת, הזאה באפר פרה – תהליך שלוקח שבוע שלם – או שבירה של הכלי, עד שאין עליו שם כלי יותר והטומאה פוקעת ממנו. את אותם כלים ששברו, היו מחברים מחדש, וכך חוסכים זמן בטהרה; שמעון בן שטח גזר על כלים אלו שיחזרו לטומאחם.]

מבפנים, לתת לתהליך עצמו לקרות ולהתחולל. בעלי התפיסה הזו ידברו על הדברים מצד עצמם, כי לא מעניין אותם מה הם חושבים, אלא התהליך שקורה. לכן שמעון בן שטח לא דורש שינוי של התודעה והתבונה – הוא לא רוצה שישברו, יש דרך לטהר. כך גם בסוגיה עם חוני⁸, שמעון בן שטח הסתכל על תהליכים ארוכים; הוא אומר לחוני, למרות שזה נראה נורא ואיום, בוא נראה מה יקרה – זה קידוש ה' הרבה יותר גדול, בגלל שאת הכל הקב"ה עושה, והשלב הזה בוודאי יוביל לשלב הבא. זה עמוד ההווה.

לאור דברינו לכאורה עמוד העתיד מיותר. באמת המציאות יכולה וצריכה לפעול כמו עמוד ההווה. אז בשביל מה צריך את עמוד העתיד?

העושה מצווה כמאמרה

ישנו עוד מקור בולט בו הרב מסביר שיש מימדי עומק שמאירים את המציאות.⁹ "אמר רבי חנינא בר אידי, כל העושה מצווה כמאמרה אין משרין אותו בשורות רעות, שנאמר שומר מצוה לא ידע דבר רע." כגובה שמים מארץ וכרחוק מזרח ממערב כן רחוק הוא האידיאל העליון, החודר את כל החיים המוסריים כולם לעומת הפרטים שבהם, שהם הולכים ומשתרשים בחיי המעשה.

הרב עושה הבחנה בין האידיאל הגדול, היסוד הנשמתי של התורה, לבין היסוד המעשי. משמע שהם מאוד דומים, אם הם לא היו דומים לא היה צריך להביא לזה משל. ולמרות שהם דומים, הרב אומר שהם שונים לגמרי אחד מהשני.

זהו אמנם רק לפי החוש הכזה שלנו, אבל לפי המציאות האמיתית, הכל קרוב הוא, אין גובה מפסיק ואין מרחק. התכנית היותר עליונה של מקור הטוב, היא מְכוננת [בנוייה] בצורה כזאת, שבמעשה הפרטי כשהוא נעשה על פי הדיוק היותר נמרץ שבו, משתקפות כל המגמות היותר עליונות של כללי הכלליות של האושר והטוב, המאיר את הטוב והאור בעולם, והמכריע בעז טובו להסיר כל רע וכל חסרון.

כל מה שהרחקנו ואמרנו שהם שונים, הוא רק לפי ההבנה שלנו, בעצם הם מאוד קרובים. הכוונה שיש חיבור – כמו שפת גוף, כשאדם עושה משהו בגוף שלו זה משקף את העולם הפנימי שלו. גם כאן יש משהו מאוד עליון שהוא משתקף בשפת הגוף.

⁸ עין איה, ברכות, פרק שלישי, לא.

⁹ עין איה, שבת, פרק שישי, סא.

החיים הקרובים המעשיים והחיים הרחוקים העליונים העיוניים והשכליים באמיתת עצמותם הם אחוזים זה בזה, וההתאמה שביניהם בפועל המעשים הטובים, המבונים כמאמרם ע"פ המגמה הנראית רחוקה ועליונה, מה שבאמת היא קרובה ומאוחדת עם המעשה וכל סעיפיו, היא מטבעת את צורת ההכללה והקיורוב גם כן על כל מצבי החיים ויחשיהם, הקרובים והרחוקים, עד שהמצבים היותר רחוקים במקום וביחש, שהם בכל זאת מתיחשים לאדם, אינם צריכים להטבתם נשיאת עין למרחקים עצומים וחשבונות רבים, כ"א ההטבה המדויקת במעשיו הקרובים אליו לעשותם כמאמרם, הם מקשרים – ברוחם העליון הכולל את ההיקף היותר רחב ויותר גדול של החיים והמציאות – את כל היחושים כולם.

הרב אומר במפורש, שאין צורך להתעסק בהבנת הרעיונות, ברגע שאדם עושה מעשה שהוא מתאים ג"כ לרעיונות הפנימיים, הוא משפיע על הכל. המעשים נראים רחוקים אבל בעצם הם קרובים, לא צריך להסתכל למרחוק, המעשה משפיע על הכל.

וכשם שהמגמות העליונות, הנראות רחוקות ועליונות הרבה משטח הדיוק המאמרי של המצוה כפשוטה, הנן בכל זאת מאוגדות עמה ומתעלות על ידה, כן מתמלא אורה והצלחה כל גבול היחשים היותר רחוקים. אותם היחושים שלדעת אותם צריך האדם להתבשר ממרחקים, הכל מתאגד להטבה וקישור נעים, עד שהעושה מצוה כמאמרה אין מבשרים אותו בשורות רעות, כי היחש הרחוק, כמו היחש הקרוב, אחוזים הם זה בזה בהשראות הפנימיות שחיי המציאות כולם אחוזים בהם, ומתהפכים הם כולם לטובה ע"י הליכת תום, שהאדם שומר את צעדיו, באין צורך לחשב חשבונות רבים הנעלים מחוגו המעשי, בשביל הטבת הדרך המובילה לתקנת כל יחושיו, כי "את פני מבין חכמה". והאדם צריך לתקן את כל צעד שהוא צועד לפי החוג הנראה לו, ומובטח הוא שהיחש הרחוק הוא הולך ומתאגד לטובה ע"י ההשקפה הנוחה הקרובה אליו, כשם שהמגמות העליונות הנראות בכלל רחוקות, הולכות ומתמלאות ע"י ההדרכה הקרובה הנקנית על ידי תום לב, ההולכת ומתקשרת בחיים המעשיים, שתכונתה השלמה היא: עשיית מצוה כמאמרה.

כשביל להיות קשור למושגים עליונים, אין צורך להסתכל עליהם ולהתבונן בהם. מה שצריך זה לקיים את המצווה כמאמרה, והמצווה כמאמרה מבטאת את הדברים האלו. זהו עמוד ההווה, בעמוד ההווה יש חיבור בין ההווה לעתיד; אין עוד צורך לחקור ולהסתכל על העתיד, ממילא הם מחוברים – הם דבר אחד.

הרעיונות הגדולים שייכים לעתיד, למעמקים ולעומק של המציאות, ואדם צריך לבטא את השייכות הזו. כמו שאדם מנגן – הוא מוציא לפועל את המנגינה שיש בו ובמציאות, בלי שהוא מבין את המשמעות. כך גם כשאדם עושה מעשה טוב – הוא מבטא את העולמות הפנימיים שיש בתוכו. כך גם כשאדם עושה את המצווה האלוהית כמאמרה – כמו שצריך – כל מה שגנוז בתוכה יוצא אל הפועל. אלו החיים מבחינה אלוהית, אז אם אתה חי אותם כמו שצריך, ממילא כל התוכן שלהם יוצא אל הפועל.

אחר כל זה, בשביל מה צריך את העולמות הרוחניים?
את זה הרב מסביר בפרק הבא, יש לאנשים צורך וכשרון לראות את התהליכים האלו.

עמוד העתיד

בעלי עמוד העתיד לא באים להחליף את עמוד ההווה, אלו דמויות אחרות, הן מסתכלות על המציאות בדרך שונה. יש להן צורך לראות את הדברים הפנימיים האלו, הן זקוקות לזה. כיוון שהמניע הוא צורך, יש אנשים שאין להם ברירה. ככה הם צריכים לחיות את העולם, הם צריכים להשקיף על העתיד.

האנשים האלו מאופיינים בשני דברים. קודם כל יש להם צורך לראות עומקים, בין אם זה עומקים עליונים, בין אם זה עומקים תחתונים. יש להם צורך לראות תהליכי עומק, מה עומד מאחורי הצד הגלוי של המציאות – לראות את העתיד כבר עכשיו. דבר שני, יש להם את האופי שמסוגל להבין דברים עמוקים, בין אם זה רוחני, בין אם זה נפשי. אפשר להגיד שזה כישרון וצורך יותר מאשר הכרח.

הרבה פעמים הם רואים דברים שבעל הווה לא שם לב ולא רואה אותם בכלל. לדוגמא, כשמפיבושת אמר לדוד שהוא נאמן לו, איך דוד אומר לו שהוא לא נאמן? אלא שדוד ראה דברים שאפילו מפיובושת עצמו לא מודע אליהם. מפיובושת עצמו לא מודע למה הוא לא הכין את השפם שלו. או שלא היה לו זמן, או אלף ואחד סיבות אחרות. אבל דוד הבין את המשמעות הפנימית של זה.

אבל הנקודה השניה, היא לא רק צורך של הסתכלות עמוקה, אלא שיש להם גם אופי שמתאים לזה. הרבה פעמים הסיבה שהם צריכים להתבונן בסוגיות האלו היא שבעולם הפנימי שלהם יש אופי שככה הוא חי והם צריכים לדעת איך להסביר אותו ואיך להתמודד איתו. העומקים שלהם הרבה יותר סוערים, הם הרבה יותר מודעים למושגים כמו תאוות ויצרים, ואולי גם דברים יותר קשים. בנוסף הם הרבה יותר מודעים לתופעות של גובה, שרוב בני אדם לא חיים אותם. לכן יש להם צורך לדעת להסביר אותם, לבטא אותם ולהתמודד איתם.

זה אופי של שייכות וראיית מעמקים. כמו אדם שיש לו נטייה לאסטרטגיה לעומת טקטיקה. אדם שחייב לראות את המרחב.

יש אנשים שלא יכנסו לבית המדרש בלי שהם יראו את הסוף של התהליך. גם כשהקב"ה נתן את התורה, קודם כל הוא הראה להם איך עם ישראל נראה כשהוא בא להשפיע בעולם, "אתם תהיו לי מלכת כהנים וגוי קדוש". הדור של מתן תורה היו נשמות של בני לאה, לכן היה להם שייכות וצורך להתעסק בדברים מתוך המעמקים, לראות את תהליכי העומק, את העתיד. אנשים כאלו מסוגלים להבין נפשות של בני אדם, מסוגלים להבין מחשבות גבוהות, תהליכים.

יש עוד שתי נקודות שיאפיינו את בעלי עמוד העתיד. נקודה אחת, בגלל שזה אופי שלהם, הרבה פעמים הם יהיו גם חוטאים. לא במובן שהם רעים ומושחתים, אלא במובן שמימדי העומק האלו מושכים אותם למקומות שהם לא יודעים איך להתמודד איתם, עד שהם לא ילמדו ויתבוננו. קצת דומה למה שדיברנו מהאיזביצר¹⁰, ההבדל בין שר המשקים לשר האופים. בעולם של שר המשקים – מה שנקרא בדיחי דמלכא – אתה יודע מראש שיש נפילות. אלו נפילות שבאות מכוחות אדירים שצומחים ולא יודעים איך לבנות אותם. הרבה פעמים הם יהיו קרואים בעלי תשובה, במובן שאם הם לא יהיו בעלי תשובה הכוחות אלו יגררו אותם למקומות של ריק.

הנקודה השניה, שהם לא יודעים לאחוז בזמן, לעמוד אותו נכון, הוא לא נתפס אצלם בצורה נכונה. גם הנקודה הזו נובעת מתוך הגדלות שלהם. בעל עמוד ההווה חי בזמן, הזמן הוא המקצוע שלו; אבל בעל עמוד העתיד רואה את העתיד, העתיד כבר נוכח אצלו, התהליכים כבר נמצאים כאן, אז ממילא הוא יכול לזלזל במרחק. בד"כ החטאים של בני לאה הם בכיוון הזה, או שהם לא עמדו מספיק טוב את הזמן, או שהם מזלזלים בו ולא תופסים אותו כריאלי וממשי.

סיום

הנקודה החשובה היא שיכול להיות שהקב"ה בעצמו חושב כמו בני לאה ולא כמו רחל ויעקב. הרי הייתה אפשרות שליעקב תהיה רק רחל, והקב"ה הכניס לו גם את לאה. באמת המציאות לא בנויה כמו שבעלי עמוד ההווה חושבים, הם חושבים שיש אפשרות להסתכל רק על ההווה ולהגיע לעתיד, אבל באופן בו העולם בנוי כרגע זה לא אפשרי. לכן ההנהגה של עם ישראל צריכה לבוא מאנשי העתיד.

¹⁰ שיחה: 'אלף מיני זמר א'